

Економічна криза. Держава. Суспільство.

Проблеми та шляхи їх подолання

В.П. УДОВИЧЕНКО, міський голова Славутича, представник України у Конгресі місцевих та регіональних влад Європи, президент Всеукраїнського громадського об'єднання "Клуб мерів", д.е.н., професор, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки

Невеликий екскурс в економічну історію кількох останніх століть допоможе нам збагнути економічну основу економічних криз, а також підкаже, як протистояти цьому явищу і долати його, забезпечуючи стрімке, динамічне економічне зростання.

США, маючи 5 % населення світу у своєму складі, 6% земної поверхні, виробляють 25% світової промислової продукції, сільських товарів та послуг. Після II світової війни національний продукт збільшився в три рази. Багато країн зараз мають власні "силіконові долини", але першою і найбільшою зоною комп'ютерних досліджень та виробництва залишається "Силіконова долина" поблизу Сан-Франциско, де розташовано 4000 фірм, що працюють у галузі високих технологій.

Саме з країни з такими показниками і починається чергова, вже можна констатувати, найпотужніша економічна криза кінця XX початку XXI століття.

З 1825 року економічна система капіталізму пережила 21 економічний цикл і кризу. Економічний цикл — це рух виробництва від початку попереднього до початку наступного спаду.

Аналіз світової економіки за 200 років дає підстави науковцям виявити найбільш важливі економічні [4, с.261] цикли:

- короткострокові (цикли Дж.Кітчана), тривалість яких 3—5 років, причини — активізація на фінансових ринках;
- середньострокові (цикли Джаглера і Кузнеця), тривалість яких коливається в межах 10—20 років. Їх пов'язують із структурними зрушеннями в економіці та суттєвими міжгалузевими переливами капіталу;
- довгострокові, або довгохвильові (цикли Кондратьєва), їх тривалість 50 років. Відбуваються радикальні зміни в технологічній базі як національної, так і світової економіки.

У макроекономічній науці, на жаль, не існує теорії щодо причин циклічних коливань.

Якщо прийняти економічну кризу 1932—1933 років за найбільшу, то це дає підстави говорити про перевищення рівня наслідків сучасною економічною кризою, глобалізованою і транснаціональною 1996—2005...? років. Прогноз завершення цієї кризи може бути невтішним, якщо почати досліджувати її природу і характер.

В її основі є:

- необхідність перебудови суспільних відносин глобального світового рівня;
- необхідність заборони війн, революцій, будь-якого насильства для вирішення суспільних проблем;

- можливість появи нових потужних центрів впливу: Китай, Індія, Росія (переконаний, у найближчий час цей список можна буде продовжувати), при цьому посилення старих центрів: США, Японія, Німеччина;

- посилення боротьби за ринки енергоресурсів і ринки збуту товарів та впливу на них;

- глобалізація світу;

- боротьба світової спільноти за виживання світу.

Тривалість найдовшого циклу в кризі 1929—1933 років склала 37 місяців при спаді промислового виробництва 46%.

1996 рік розпочав новий цикл.

Без сумніву, найглибшою була економічна криза 1929—1933 років [3, с.227]. Вона супроводжувалася масовими банкрутствами підприємств, шаленим зростанням безробіття, втратою дрібними акціонерами своїх акцій (внаслідок їх повного знецінення).

Вперше в історії капіталізму Президент США Франклін Рузвельт усвідомив, що без широкомасштабного втручання держави в економіку, вона не зможе вийти з кризи!

Ми є свідками, як багаточисленна кількість експертів, державних діячів різного рівня звертаються до історичного досвіду США вирішення проблем, пов'язаних з страшним безробіттям, низькими доходами, практично виживанням десятків і сотень тисяч громадян великої Америки в роки кризи. Тоді Президентом США були задіяні усі можливі ресурси щодо будівництва житла, доріг, інших об'єктів соціальної та промислової інфраструктури, розширення громадських робіт в різних сферах. Таким чином, поживився внутрішній ринок споживання, кругообіг грошової маси і капіталу в цілому. В Україні це береться за панацею, не розуміючи всіх умов дозвільної системи, яка створена в Україні і не витримує ніякої критики, з рівнем корупції, яка досягла неможливого, навіть в теорії, піка. Кому ще не відомо, що в Україні на сьогодні неможливо без хабарів побудувати навіть КЛУНЮ.

А теоретичне обґрунтування неспроможності ринкової системи подолати економічну кризу й необхідності державного регулювання економіки зробив англійський економіст Джон Мейнард Кейнс.

Виникає головне запитання: в чому причини виникнення економічних криз?

Давид Рікардо причиною криз вважав несправедливість у розподілі багатства.

Сімон Сісмонді (Швейцарія) пояснював кризи недоспоживанням народних мас, невідповідністю між виробництвом і споживанням.

Карл Маркс стверджував, що кризи — це суперечність між виробництвом і споживанням (або анархія виробництва) [5].

Український економіст Михайло Туган-Барановський причину виникнення криз вбачав у диспропорції між рухом заощаджень та інвестицій у галузях, що виробляють засоби виробництва. Він вважав, що потрібне раціональне регулювання інвестицій.

Д.Кейнс пояснював кризи дією закону психології, згідно з яким люди "схильні, як правило, збільшувати споживання із зростанням доходів, але не такою мірою, якою зростає дохід" [3, с.229].

Сучасні економісти наводять ще багато причин, які знаходяться у сфері господарської діяльності. Але, без сумніву, економічні кризи — це надзвичайно складні суспільні, економічні, соціальні та психологічні явища, які мають складні комплексні взаємодіючі причини та завдяки яким потерпає все суспільство, потерпають усі пересічні громадяни без винятку (визначення авторське).

Сучасна економічна криза, на погляд автора, носить глобальний характер. В рамках кризи будуть, без сумніву, змінюватись технології, без сумніву, настає ера геоінформаційних систем і технологій, світогляд націй, свідомість людей, змінюватись сама філософія життя, з'явиться відчуття освідомлення величі природи і необхідності співпраці з нею людського суспільства на принципі взаємоповаги.

Однозначно й те, що проблеми економічної кризи вирішуються за рахунок суспільства (за винятком кількох десятків чи навіть сотень великих власників, багатих людей). Як тут не згадати Дейла Карнегі, який відчував, що людина, яка вмирає багатою, вмирає...

Технологія вирішення проблем економічних криз є класичною, а саме: визначити причини кризи, мінімізувати максимально їх наслідки та знайти рішення, які створюють

сприятливі умови для відтворення економічних процесів.

Потрібно зробити ще одне суттєве, на мій погляд, зауваження: якщо передові авторитети, визнані в економічній теорії та ринковій економіці, бачили вирішення викликів економічної кризи лише у впровадженні державного регулювання, то правомірно і коректно буде ставити питання про необхідність створення соціально орієнтованих регульованих моделей ринкової економіки, можливо, з меншою ефективністю, але з вищим ступенем соціальних гарантій (пошук вічного компромісу) для держав з ринковою економікою та значним зменшенням ризиків для життя пересічних громадян.

Підставою для такого підтвердження є протиріччя між постійно зростаючим суспільним виробництвом та відстаючою формою привласнення.

Особливо це легко продемонструвати на прикладі України, коли стрімко з'являється прошарок населення (до 10%), який збагачується непомірно і потрапляє до сторінок журналу "Форбс". Не потрібно робити великих наукових політологічних досліджень, щоб ствердити, що політична система України створена за формулою:

Г — В — ШГ — ШВ
гроші — влада — шалені гроші — шалена влада

Виходить так, що метою життя для політичної еліти стають гроші, а основним джерелом збагачення — є влада [10].

Ознаками економічної кризи в Україні 90-х років були: зниження виробництва національного доходу промислової та сільськогосподарської продукції, різке зниження рівня життя, критичне безробіття, а також значна поляризація суспільства, яка має місце в значній мірі і зараз. При всьому тому, то була криза недовиробництва.

На погляд автора, у сучасній економічній кризі в Україні потрібно шукати інші причини. І головною з них полягає в кризі суспільних відносин, у штучно створеному протистоянні між Сходом і Заходом країни, Центром і Півднем. Саме ця криза стала основою кризи державного управління, що і спричинила абсолютну відсутність ефективних попереджуючих антикризових заходів.

Серед економічних причин потрібно виділити такі:

- відсутність сприятливого інвестиційного клімату в Україні. (Рейтинг України не витримує ніякої критики, навіть не використані переваги вільних (спеціальних) економічних зон);
- відсутність механізму сприяння створення робочих місць;
- надмірний податковий тягар;
- економічно необґрунтовані, невиправдано високі ціни на енергоносії;
- забюрократизована дозвільна система, особливо в земельних відносинах та в будівництві;
- створені на державному рівні найсприятливіші умови для корупції (Україні по праву може бути віддана першість у цьому, і не тільки в Європі);
- нерозвинутість внутрішнього ринку, придушення національного товаровиробника;
- низький рівень у цілому державної інноваційно-інвестиційної політики.

У фінансовій сфері:

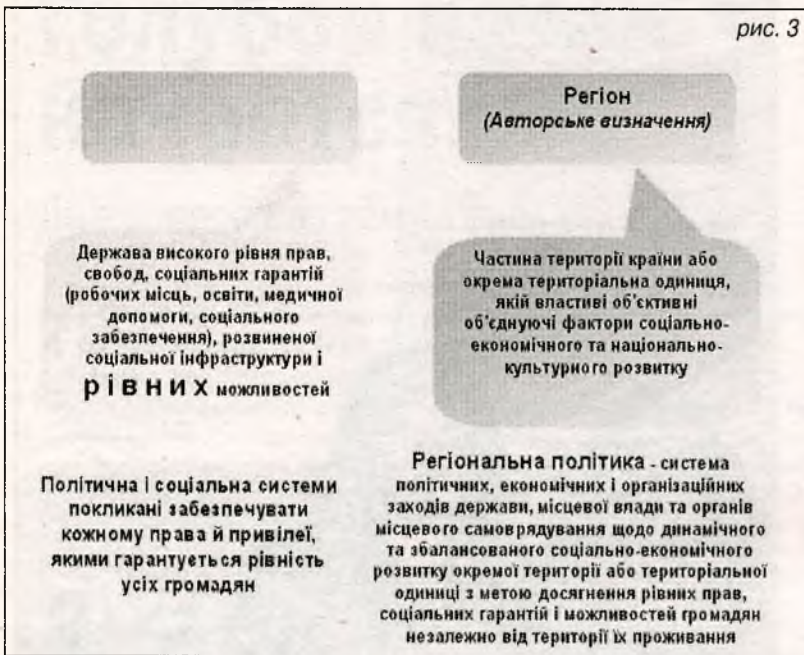
- відсутність оптимальної ефективної кредитно-грошової системи. Неефективне використання кредитів на не вигідних умовах. Надмірно завищені банківські ставки;
- слабкість фінансово-банківської системи;
- спроба штучного укріплення національної грошової одиниці — гривні, ефект "стиснутої пружини" з психологічним тиском на громадян України;
- штучний підлив національної грошової одиниці - гривні, відсутність оперативних фінансових рішень з метою підтримки гривні. Штучне створення психологічного тиску на громадян України;
- відсутність сучасних методів державного управління в фінансово-економічній сфері під час кризових критичних ситуацій, що стало причиною інерційних процесів, які ще більш послабили економіку і платоспроможність населення України;
- відсутність держави як такої в теорії та з формою правління "злочинний безлад".

І ще один важливий фактор.

Інфляція у 2008 році — 22,9% — це пряме грабування народу та вирішення проблем дефіциту бюджету

рис. 3

ти термін, який можна б було використати для оцінки цієї ситуації.

Визначальними чинниками стратегічного розвитку національної економіки, без сумніву, на погляд автора, повинна стати тріада НАУКА — ОСВІТА — ТЕХНОЛОГІЇ, а далі:

- державна політика і ефективне державне управління;
- ефективна результативна інноваційно-інвестиційна державна політика;
- оптимальне, збалансоване на принципах рівних можливостей поєднання економічної лібералізації з державним регулюванням;
- реалізація принципу субсидіарності та Європейської Хартії місцевого самоврядування в цілому в процесі становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні;
- стандартизація послуг, запровадження системи якості в усі сфери життєдіяльності.

На (рис. 3, 4) автором пропонуються моделі побудови соціальної держави Україна з розвинутим місцевим самоврядуванням.

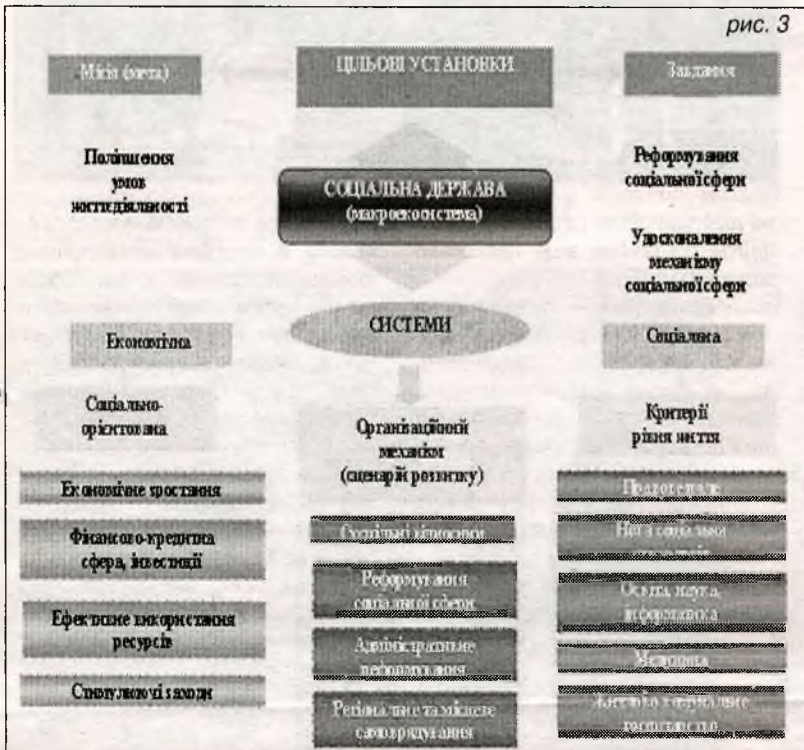
Головний висновок: Україна за роки незалежності, по великому рахунку, так і не стала на шлях реформ.

Чи з'явилося розуміння, необхідна сума знань: що робити і як робити? Так. Але головна проблема в тому, що вже знаємо, що і як робити, але відсутня політична еліта, яка б взяла на себе відповідальність щодо проведення реформ. Саме тому Україна втрачає унікальні можливості з унікальним природним, технологічним ресурсом, а трудовий ресурс знаходиться на узбіччі стрімкого соціально-економічного розвитку, а ще при цьому підпав під величезний вплив ризиків фінансово-економічної кризи.

Чи є хоча б якийсь позитив, чи все не так? Є, на погляд автора, дуже позитивний процес: у цьому "злочинному безладі", психологічному пресі на людей, бідності, — з одного боку, і нахабства з непомірним багатством — з іншого, відбулося народження українського громадянського суспільства. "Український народ перестав бути рабом для тих, хто програв вибори і владу, але разом з тим і для тих, хто виграв вибори і владу" [10, с.8]. Український народ перестав бути рабом! І цей фактор є потужним двигуном змін на краще в Україні, що приведуть до високого рівня якості життя.

Ми приречені об'єднатися навколо ідеї Української державності і не шукати кращої долі по світах, а будувати її тут, у власному українському домі, приймаючи формулу успіху: ІНІЦІАТИВА — ТВОРЧИСТЬ — НАТХНЕННА ПРАЦЯ.

рис. 3

Література:

1. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні./За редакцією Б.Є.Кваснюка -К. -Х: Форт. 2003 — 423 с.
2. Артур М.Окун Рівність та ефективність: великий компроміс. Інститут Брукінгса. Вашингтон. Переклад з англійської Олександра Лотоцького, 1996 рік, с. 149.
3. С.В. Модерний, Л.О. Каліщенко, О.А. Устинко. Короткий курс економічної теорії: Навчальний посібник. — Тернопіль: Економічна думка, 2000. — 324 с. ISBN 966-7411-81-8.
4. Савченко А.Г. Макроекономіка: Підручник. - 2-ге вид., без змін. — К.: КНЕУ, 2007. — 448 с. ISBN 966-574-781-9.
5. Карл Маркс "Капітал", Москва, 1983.
6. Дуглас К. Стівенсон. Життя та організації в США. Видавництво Ernst Klett Vereag.
7. Отримання дозволів: Крок за кроком. Посібник "Отримання дозволів: крок за кроком" розроблено в рамках реалізації проекту "Залучення громадськості до створення прозорих і спрощених процедур при отриманні дозволів на будівництво та землевідведення". Славутич 2008 — с. 112.
8. Впровадження комплексної системи управління якістю соціальних послуг в м. Славутичі за стандартом ISO 9001: 2000. За загальною редакцією В.П.Удовиченка.
9. В.П.Удовиченко. Організаційно-економічний механізм соціального розвитку міста в умовах формування ринкових відносин. Академія муніципального управління. - Славутич, 2000 — с. 83.
10. В.П.Удовиченко. Вічний пошук істини "Суспільство і влада". Славутицький центр вищої освіти, 2006. - 16 с.
11. В.І.Куценко, В.П.Удовиченко, Я.В.Остафійчук. Соціальна держава (проблеми теорії, методології, практики): Монографія./ "Заповіт" 2003. - 228 с.